

VOPROSY FILOSOFII

Časopis vychodí tri razy do roka. Ročník 1949, č. 1—2.

Cena čísla 20 rubľov.

Poznávať znamenalo od nepamäti toľko, čo odosobňovať. A toto poňatie poznávania bolo aj živnou pôdou každého idealizmu. Lebo len na základe takéhoto chápania javu stretávali sme sa v systémoch poznatkov vždy s ustálenými pravdami, nadčasovými svetmi, alebo aspoň s neprestajným podobným sklonom.

Na druhej strane sice bolo cítiť od nepamäti aj tlak praxe, ale tento tlak bol práve pre svoju stálu obmenu vždy novým argumentom pre oprávnenosť pojmového poznávania prvého typu. Ak život sa teda menil, ak rozvracal vo svojej dynamike staré poriadky, úlohou poznávania i myslenia bývalo — ovládnuť ho. A ovládnuť ho tak, že ho pristavíme. Preto ste sa stretávali v starých triednych spoločnostiach vždy znovu s argumentáciou tohto druhu. Ba prejavovala sa aj v pokrokových kruhoch a dávala týmto tón kompromisníctva, revizionizmu a pod. Život v dôsledku toho vegetoval, či mal vegetovať, kým zas náuky mali platiť večne.

Kto chce pochopiť, v čom je podstata marx.-leninizmu, musí si uvedomiť predovšetkým tieto staré skutočnosti. No musí si ich uvedomiť ešte aj preto, aby porozumel povahe marxizmu-leninizmu. Toto učenie totiž pôsobí na mnohých chaoticky pre tú príčinu, lebo sa stretávajú s jeho neprestajnou ochotou meniť staré a aj vlastné výpovede. Tak čo je potom napokon pravda, pýtajú sa títo liknavci, naučení myslieť iba vo večne platných kategóriách? Predsa vec je alebo biela, alebo čierna, tertium non datur! Ako to, že marxizmus tvrdí často oboje?

A títo zarazenci života nielen že nechápu tieto reálne samozrejmosti, ak ich aj uplatňujú v praxi, ale nerozumejú ani tomu, čo z toho vyplýva. Marxistická výzva na filozofov a vedcov, aby vybojujúvali vždy nové pozície a poznatky, aby dávali pozor na zmenené situácie atď., je pre nich jednoducho bagatelizovaním vedy a vedeckej platnosti. Preto všetci takíto ľudia mali by urobiť práve pre tieto nedostatky jednu významnú vec, aby sa dostali zo závozu. Mali by začať čítať časopis, ktorý komentujeme. A tento časopis by ich naučil všetko, čo im skôr bolo záhadou.

„Voprosy filosofii“ — sú totiž časopisom celkom nového typu, ak myslíme na naše staré slovenské a západoeurópske meradlá. A to nového i podľa vzniku, ale hlavne svojím mysľom. Nevznikly preto, aby reprezentovaly, ale aby bojovaly. A to je ich prvá charakteristika. Z nej vyplýva hneď aj druhá. Nevychodia, aby iba zaznamenávaly filozoficko-teoretické udalosti, ani marxistické ani ostatné, ale aby vybojovaly nové pravdy z nových skutočnosťných a zmenených situácií. Preto sú „Voprosy“ časopisom na naše pomery nezvyklým. Sú proste vojnovým frontom najvyššieho typu.

A nevidno to lepšie na žiadnom ich čísle, ako práve na posledných dvoch. Tieto čísla sú totiž samý útok a rozvracanie nepriateľských kádrov. Prvé číslo ročníka 1949 sa už aj začína podľa toho. Prvý príspevok má názov

„Za bojovný filozofický časopis“ a je útokom na — samého seba. Redakcia tu účtuje sebakriticky s vlastnými chybami a s chybnými príspevkami vlastných spolupracovníkov z minulosti. A to je pre nás tiež nezvyklé. Ako útočiť na seba, keď som vlastne urobil aj to minulé! Ale vo SSSR je to zas prirodzené, lebo tam robiť znamená realizovať ideále. Avšak ideál — to nie je ani náhodná, ani hotová vec. Človek je zisťovateľom ideálov, tieto vyzerajú podľa toho, ako ich autor vedel zazrieť a aký poznávací materiál mal poruke. Keď ich vyhadával nepripravene, musia byť pokrútené. A preto je iba ziskom, ak upozorňujeme na chybu. Avšak ešte väčším ziskom je, ak to vie urobiť sám autor. Múdry nie je ten, kto sa nemýli — hovorí L e n i n — lebo to je nesmysel. Ale múdry je ten, „kto sa mýli čo najmenej a čo najskôr vie opravovať vlastné chyby“ (Detská nemoc). Vo SSSR podľa toho je nielen významnou úlohou kritizovať a kritikou ísť na pomoc, no súčasne je ideálom — prestať kriticky samého seba. Ak redakcia „Voprosov filosofii“ urobila teda takúto robotu, postúpila iba v tomto smysle. Zúčtovala s chybami a rozhodla sa bojovať neprestajne proti nim.

Nakoľko je toto rozhodnutie seriózne, vidno aj z ďalších príspevkov. V redakčnej úvahe „Od základov zlepšiť prácu v Inštitúte filozofie“ hovorí sa podrobne o tom, akých omylov sa dopustil sám časopis, ale aj celý vedecký inštitút. Spomína sa, aká je tu práca šablonovitá, neiniciatívna a izolovaná od života. Nuž nemôže potom prekvapiť, ak je mľandravá, neživotná a stále nie dosť bojovná. „V inštitúte je ešte málo vyvinutá tvorivá, odvážna, boľševická kritika a sebakritika“, hovorí sa tu doslovne (str. 16). A tak časopis vyzýva do boja v tomto smysle.

Avšak nevyzýva iba náhodou a nie preto, že by jeho cieľom bol boj stoj čo stoj. Časopis začal kritikou a autokritikou z veľmi závažných príčin. Práve, že sa nebojovalo skôr dosť ostro a kriticky, stalo sa to, že do teoretického myslenia vo SSSR a marxizmu vôbec, v rámci svetovom ani nehovoriac, počaly prenikať výslovne buržoázne náhľady. Sám časopis sa stal takrečeno tribúnou takýchto príspevkov a prenikaní, namiesto aby plnil revolučný program ÚV VKS(b), revolučný program života tak, ako ho určil Ž d a n o v na známej diskusii o A l e x a n d r o v o v e j knihe *Istoriya zapadoevropejskoj filosofii* (r. 1947). Preto sa vo „Voprosách“ zjavily články krajne podozrivého obsahu a zamierenia. Hneď v 2. čísle r. 1947 redakcia uverejnila článok M. Markova „O povahe fyzikálneho poznávania“, plný idealistických a agnostických filozofických prvkov. V tomto článku sa dokazovalo, že ľudské poznanie je vymedzené iba vlastnými, čisto subjektívnymi inštrumentami poznávania makroskopického sveta. Avšak keďže existuje aj mikroskopický svet, prirodzené je, že ho ľudské poznanie nebude môcť nielen vyčerpať, ale ani zachytiť v adekvátnej podobe, tedy priamo v jeho objektívnej danosti. To znamená, že časopis začal hájiť stanovisko agnosticizmu, nepoznateľnosti mikroskopického sveta, najväčšieho to nepriateľa nielen marxizmu a marxistickej vedy, ale každej vedy vôbec. Dokonca redakcia časopisu (prof. Kedrov) bránila aj v diskusii túto nemarxistickú a nevedeckú tézu.

A podobne začaly prenikať do časopisu iné idealistické myšlienky. Idealizmus v biológii hájil vo svojom príspevku Šmalgauzen, idealistické chápanie dejín filozofie ruského národa zastával zas prof. Kamenský atď.

Časopis preto musel a chcel zúčtovať s týmito úchylkami. Ale aby s nimi zúčtoval naplno, uskutočnila sa aj reorganizácia v redakčnom zložení. Na-

miesto prof. Kedrova stal se vedúcim redaktorom prof. Česnokov, pribratí boli noví ľudia, niektorí starí vypadli a tak časopis začal zmenenú novú ofenzívu. To znamená, že sa nielen konštatovalo, čo sa stalo, ale súčasne sa naznačily cesty vývinu a vytvorili sa predpoklady pre takýto vývin. Lebo ideál — podľa marxizmu — nie je ničím, ak neexistujú preň predpoklady. A tak teda ak bojovnosť bola základnou črtou tohto časopisu od jeho začiatkov, teraz sa zmenil priam v časopis ofenzívny, ujasnil si otázku frontového bojového úseku, vytvoril nový plán nástupu a postavil sa veliteľom nových ľudí. V dôsledku toho celý jeho obsah je jednotným frontálnym útokom na všetko, čo má povahu nepriateľa, ale aj na chybné sklony vo vlastných radoch. Aby zničil ľudí? Nie, ale aby zahatil vývin chybného chápania.

Lebo nepriateľ sa zjavuje dnes veru na mnohých miestach, kde sa skôr nezjavoval a v podobách, v akých sme ho predtým nevidali. Predovšetkým preniká do filozofie. Avšak už nie tak, žeby zamietal materializmus, ale naopak, sám sa usiluje prevziať úlohu obrancu materializmu. „Voprosy“ preto zverejňujú článok prof. Mitina, ktorý analýzou Lenina ukazuje, ako treba bojovať s takouto formou idealizmu. Lebo materializmus môže byť aj idealistický. Stačí, aby bol dogmatický, formalistický a pojmový a už ste tam, kde ste nechceli byť. Stačí, aby ste odlúčili psychické obsahy od ich kauzálnych príčin, aby ste vyhlásili, že psychično je vo svojej špecifickosti podstatne iné ako materiálne, a už sa pohybujete v materialistickom síce obleku, ale na pôde filozofického idealizmu.

A podobne útočí prof. Stoletov na idealizmus v biológii.

Ale aby útok nezostal iba útokom, redakcia uverejnila v tomto čísle aj články s takými myšlienkami, ktoré pomáhajú ukazovať, ako a čím opravil nepriateľský idealizmus. I. I. Novinskij píše o Mičurinovej biológii, Asratjan o dialektickom materializme u I. P. Pavlova, Platonov o učení Timirjazova atď. Ba ešte viac. Aby boj mohol byť účinnejší, nachodíme tu široké rozborly niektorých marxistických problémov. M. V. Tarančuk rozoberá marxistické pojmy o možnosti a skutočnosti, pojmy, ktoré musí poznať dôkladne každý, kto nechce upadnúť do nebezpečenstva vulgarizácie marxizmu. V. M. Kaganov analyzuje zas pojem sviazanosti javov v prírode, významnú to složku v prehlbovaní marxistického chápania pojmu hmoty, bez ktorého nemožno sa dostať od štrukturálnej reality k podstatám atď.

A tak časopis predstavuje prosto klasický príklad, ako porážať nepriateľa. Z neho vidíme, že nestačí iba vyvracať nepriateľské argumenty, ani že nemôžeme vyriešiť problémy tak, že ich nevidíme. Oveľa účelnejšie je poznať veci a skutočnosti, analyzovať ich, ale súčasne rozvracať jasnými marxistickými plánmi. „Voprosy“ sú teda nielen obranou, ale súčasne aj predbojovníkom. Preto sú u nás priam prepotrebné. Pomôžu nám vyzbrojiť sa nielen pre dnešné časy, ale pre to, čo je u nás práve aktuálne; otvoria nám oči pri pohľade nielen na staré naše spoločensko-politické diania, ale súčasne nám ukážu, ako sa marxizmus bez prestania tvorí a teda, ktorými základnými nedostatkami trpí „marxizmus“ u mnohých našich spošľovateľov marxizmu. Neraz sa už povedalo, že marxizmus nie je iba náukou, ale predovšetkým dejom. „Voprosy filosofii“ dávajú nám znovu zažiť túto hlbokú pravdu. Preto kto chce poznať marxizmus, nemôže sa zaobísť bez poznania tejto školy, ktorá rozoberá, vysvetľuje marxistické učenie v jeho materiálnej dynamike a subjektívnom odrážaní.

Druhé číslo ročníka 1949 len doplňuje tento ofenzívny obraz. Celé je venované stalinskej problematike v marxizme. A preto je to číslo, ktoré zas nemôže obísť nikto, kto chce poznať, čo Stalin vniesol do marxisticko-leninskej náuky, čiže — kto chce porozumieť, čo je to marxizmus vo vývine. Je to zas číslo, ktoré ukáže každému záujemcovi, kto je Stalin, kto je Lenin súčasnosti. U nás sa totiž ešte hovorí, že Stalin je iba politik a praktik, nemá teda čo hľadať vo vede. Dokonca počť hovoriť sem-tam ešte aj na našich univerzitách, ako by vedec nemal nič spoločné s touto politickou aktualitou. Tobôž nie vedec veľkého formátu. Ale prítomné číslo hovorí práve o opaku. A hovorí tak s plným odôvodnením svojho stanoviska. Už úvodná redakčná stať naznačuje, prečo je to tak. Články M. V. Mitina, D. J. Česnokova, V. V. Nikolajeva, C. A. Stjepanjana, I. I. Čangliho, T. P. Lomteva, S. V. Kaftanova, M. A. Leonova, A. V. Vostrikova, V. S. Molodcova, I. B. Kozlova, M. I. Sidorova — všetky tieto články sú priam prekrásnym obrazom bohatej Stalinovej vedeckej činnosti. Z nich sa dozvieme, že Stalin je veľký nie preto, že je politikom, stratégom, štátnikom a vojvodcom, ale je veľkým politikom, stratégom a vojvodcom, lebo je predovšetkým a v prvom rade veľkým vedcom. Niet veľkého skutku bez veľkej myšlienky, učí marxizmus, a táto pravda je zachytená na Stalinovom prípade priam nádherne.

M. B. Mitin to dokazuje širokou úvahou o Stalinových vedeckých záujmoch (J. V. Stalin — koryfej marxisticko-leninskej náuky). Z tejto úvahy vysvitá, že vlastne Stalinova náuka je zovšeobecnenou náukou. Preto sa Stalin neobmedzil iba na určitý úsek problémov. Naopak, ako marxista hľadá všade, skúma každú realitu a prichádza k uzáverom, ktoré mu znovu dokazujú, že medzi marxistickou teóriou a objektívnou praxou nieto priepasti, ani nijaký sprostredkovací prvok (subjekt, vedomie a pod.), ale že sú to iba dve stránky jednej a tej istej veci, tej istej reality, ako zistil Stalin už vo svojej práci *Anarchizmus či socializmus* a T. P. Pavlov zas v štúdiu *Teória odrazu*. Preto so Stalina čerpajú dnes všetky vedy a vedné odbory, ako predtým z Marxa, Engelsa a Lenina. Mitin veľmi pekne vysvetlil, ako v Stalinovi korení dnešná marxistická štátoveda, náuka o triedach, ekonomia, politika atď., a ako Stalin rozvinul celú náuku na nový, vyšší stupeň, ktorý práve charakterizuje tzv. stalinskú epochu marxizmu.

Podobne skúma D. I. Česnokov Stalinovu náuku o štáte a o strane ako vedúcej sile štátu. Tu sa dozvieme, a hlavne tí u nás, ktorí to nechcú posiaľ vedieť, tí sa dozvedia, že podstatné v strane je jej vedecká báza. Áno, strana je revolučný inštrument proletariátu, ako sa to správne tvrdí i vyčíta, revolučnosť je naozaj dušou marxizmu, ale všetko to platí nie preto, aby sa získala verejnosť, ale aby sme sa priblížili ku skutočnosti, ktorá je v podstate dialektická, teda revolučná a dynamická. Marxizmus nie je revolučný preto, že má takúto teóriu, ale má túto teóriu, lebo ňou zachytil objektívnu pravdu. Vidno to veľmi pekne z ďalšieho príspevku, ktorý napísal V. V. Nikolajev (Stalin o politike strany ako životnej základni sovietskeho poriadku).

Veľmi hodnotné a pre poznanie Stalina rozhodujúce sú príspevky C. A. Stjepanjana (Stalinovo rozvinutie otázok historického materializmu v období veľkej vlasteneckej vojny), M. A. Leonova (J. V. Stalin o tvorivej úlohe dialektického materializmu), A. V. Vostrikova (Otázky poznania v prácach J. V. Stalina), V. S. Molodcova (J. V. Stalin o odhalení a prekonaní protirečivosti) atď. V týchto príspevkoch nájdeme totiž to, čo je v marxizme

najpodstatnejšie, a ako sa to odráža v súčasných pomeroch. Definitívne sa tu odstraňuje táranie niektorých teoretikov, ako by marxistický odraz nebol adekváciou na objektívnu, materiálnu realitu. Ďalej sa tu dozvieme, ako a v súvisi s čím možno prekonávať minulosť a súčasnosť. A toto je veľmi významné. Pre marxizmus je totiž vlastne tu podstata jeho revolučnosti. Opakujeme, marxistická revolučnosť je dušou marxizmu, ale len preto, lebo je to duša objektívneho sveta. Preto Stalin ukazuje — a v spomenutých príspevkoch je to zachytené veľmi pekne — že len ten marxista je správny, ktorý vie pozerať na základe súčasnosti vpred. Ale kde je to vpred? Minulé predmarxistické smery nevedely odpovedať náležite na túto otázku. V budúcnosti hľadaly fantastičnosť. Hlavne pozitivizmus sa vyznačoval touto charakteristikou. Avšak Stalin ukazuje, že síce ide o fantáziu aj v marxizme, ale to je fantázia reálna, vedecká, vecná a materiálna. Jej objektívne zrno je v objektívnom svete. Zo spomenutých článkov preto vidno, že marxistom môže byť iba ten, kto vidí čo najširšie skutočnosti, (nielen, ako sú vulgárne, naivne dané, ale skôr ako sa vyvíjajú, ako sú dané svojimi vnútornými silami. Ale ako poznať tieto sily?

To je otázka marxistickej noetiky, t. j. marxistickej dialektiky. Lebo už Lenin dokázal a Stalin to znovu odôvodnil, že dialektika je vlastne niekdajšia noetika, pravda, nie svojou povahou ani nie podľa povahy predmetu, ale podľa toho, čo chcela dosiahnuť. Lenže kým sa noetika týkala iba pojmov, dialektika sa týka týchto istých pojmov, avšak súčasne aj ich objektívne-subjektívnych príčin, t. j. subjektívne-objektívneho, materiálneho sveta.

Také je teda bohatstvo týchto príspevkov, taká je obsahová náplň 2. č. ročníka 1949 „Voprosov filosofii“. A to sme — rozumie sa samo sebou — urobili iba malý náznak zo všetkého, o čo tu naozaj ide.

Ako vyplýva zo všetkého, tento sovietsky časopis predstavuje naozaj tribúnu, ktorá analyzuje, ale súčasne aj školí. Preto, kto sa nechce dať prerásť skutočnosťou, ten musí ísť do tejto školy, aby sa naučil súčasne, ako ísť na to, čo neprestajne rastie, čiže — ako tvoriť vedu, ako formovať poznatky, slovom, čo robiť, aby sme sa nedostali do mŕtveho sveta pojmov, výmyslov a metafyzičnosti. A možno debatovať u nás, či nám je potrebné vedieť všetko toto? Nie, nemožno. Lebo veď náš život je priam v kľčovitých bolestiach tohto pôrodu. Pozorujete v ňom ešte vždy ľudí, ktorí banujú za svetom minulosti, ktorí vidia v konflikte pojmov a realit nemorálnu skutočnosť. Pozorujete to medzi praktikmi, ale i medzi teoretikmi. Ba podobných ľudí nájdeme aj medzi tými, čo sympatizujú s marxizmom, či priam medzi jeho vlastnými ľuďmi.

Nuž aby sme sa teda zbavili všetkého tohto, aby sme sa stali nielen vyznavačmi, ale tvorcami marxizmu-leninizmu v jeho stalinskej epoche, učme sa na tomto jeho prameni. Učme sa poznávať život a robiť ho krajším!

Michal Topol'ský

PAVEL REIMAN, STOLETÍ VĚDECKÉHO SOCIALISMU

Svoboda, Praha 1949, III. vydanie, strán 148, cena 20 Kčs.

Štyridsaťosem tisíc tristo výtlačkov a III. vydanie svedčí o popularite i o kvalitách tohto dielka, ktoré známy marxistický teoretik Pavel Reiman napísal r. 1948 k stému výročiu *Manifestu Komunistickej strany*.